

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของ ชาติกำเนิด ที่อยู่ รูปร่าง อุปนิสัย ฤทธิ์เดช บทบาทหน้าที่และหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับพญานาค ซึ่งปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทและในวัฒนธรรมอีสาน และมีผลปรากฏออกมาเป็นประเพณี พิธีกรรมในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพุทธศาสนิกชนชาวอีสาน วิธีการดำเนินการวิจัย ใช้การวิจัยเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากการวิจัยพบว่า พญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทมีการกล่าวถึงชาติกำเนิด ที่อยู่ รูปร่าง อุปนิสัย ฤทธิ์เดช บทบาทหน้าที่ไว้ชัดเจน และพบว่ามีหลักธรรมสำคัญสอดแทรกอยู่เป็นจำนวนมาก ที่เป็นหนทางให้ผู้ได้ศึกษานำไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน พญานาคในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทกับในวัฒนธรรมอีสานมีความคล้ายคลึงกัน แตกต่างกันเฉพาะชาติกำเนิด กล่าวคือ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงชาติกำเนิดไว้ชัดเจน ว่าพญานาคมีชาติกำเนิด 4 เหมือนกับสัตว์ทั่วไป แต่พญานาคในวัฒนธรรมอีสานไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่ามีชาติกำเนิดมาอย่างไร

พญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท มีจริงและจัดอยู่ในไตรจกานภูมิ เพราะพญานาคเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าโดยตรงตั้งแต่อดีตชาติและปัจจุบันชาติ ดังปรากฏในทศชาติสุดท้าย ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์เสวยพระชาติเป็นภริยาคณนาคราชผู้บำเพ็ญศีลบารมี และในพุทธประวัติหลายๆ ตอนพญานาคได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระองค์ จนปรากฏออกมาเป็นพุทธบัญญัติในพิธีการขอบวชของกุลบุตรในพุทธศาสนา ปรากฏออกมาเป็นงานพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก อันเป็นผลมาจากการปกป้องคุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่พระพุทธเจ้า

ในส่วนของวัฒนธรรมอีสาน พบว่าชาวอีสานมีความเชื่อเช่นเดียวกันว่าพญานาคมีอยู่จริง แต่อยู่ในฐานะแห่งความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังเหนือธรรมชาติ สามารถคลब्ถันดาลสิ่งต่างๆ ให้ได้สมความปรารถนา จึงเป็นที่เคารพบูชาและได้รับการยกขึ้นเป็นเจ้าแห่งพิธีกรรม บุญบั้งไฟ ไหลเรือไฟ บุญฮุดสรง พิธีบูชาพญาสัตตนาคา และพิธีปลุกบ้านสร้างเรือน อันส่งผลให้เกิดจริยธรรมขั้นพื้นฐานในการสร้างความสามัคคีและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชนเป็นอย่างดี

กล่าวได้ว่า พญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทจัดเป็นสัตว์ไตรจกาน มีฐานะต่ำกว่ามนุษย์ และมีบทบาทสำคัญบางส่วนในการเสริมสร้างบารมีให้กับพระพุทธเจ้าและพุทธศาสนา และความเชื่อนี้ยังผลให้มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ได้แก่ ปฏิจสุมุพบาท สังสารวัฏ อกุศลมูล บุญกิริยาวัตถุ อริยทรัพย์ ในความเชื่อของชาวอีสานพบว่า พญานาคได้กลายเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ชนิดหนึ่งมีฐานะสูงกว่ามนุษย์ สามารถคลब्ถันดาลสิ่งต่างๆ ได้เป็นเหมือนเทพเจ้าและถูกยกขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อจะนำไปสู่การสร้างคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานให้กับชุมชน และประเพณีพิธีกรรมเหล่านั้นได้เป็นกลวิธีการนำพุทธศาสนิกชนให้เข้าสู่หนทางแห่งการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาต่อไป

The objective of this research is to study legends, origins, habitats, figures, characteristics, magical powers, roles, and teaching principles related to Naga, which appeared in the Buddhist scripture and in Isaan culture, including repercussions in tradition, rites, and ways of life of the Isaan Buddhists. This study is a documentary research using Theravada Buddhist scripture, Atthakatha, and other relevant documents as first and second sources.

According to the research, Naga appeared in Theravada Buddhist Scripture where the origins, habitats, physical appearance, habits, magical powers, and role of Naga were clearly mentioned. Buddhist teachings for daily life were found here and there through out the texts. Naga, in Theravada Buddhist Scripture and in Isaan culture are similar. The difference is about the origin, Theravada Buddhist Scripture clearly stated that the origin of the Naga was the same as other creatures, while Isaan culture did not mention the origin of Naga.

Naga appeared in Theravada Buddhist Scripture as a real animal. Naga was closely related to The Lord Buddha from his ten incarnations to his last life as the Buddha. Before the Lord Buddha attained the Enlightenment and became Lord Buddha, he was incarnated as Bhuritat, who meditated throughout his life. In other tales, Naga appeared a number of times. Most importantly, Naga appeared as a disguised monk which was the starting point of calling every man "Naga" before being a monk. It is believed that in the seventh week after his illumination, the Naga called Muccalin provided protection to The Lord Buddha against rain and storms.

According to Isaan culture, the Isaan people really believe that there is Naga, but it appears as a sacred and supernatural being. It could grant wishes to people. It became a respected figure and was highly honored as in the rites of Boonbungfai, Lairuefai, Boonhodsong, Sattanaga worship, and in the inauguration ceremony of house construction. This perfectly yields the basic ethical principle of community unity.

In brief, Naga, of the Theravada Buddhist Scripture, is classified as an animal lower than a human being. It had important roles in creating influence for The Lord Buddha and Buddhism. This belief can be put into practice as Dhamma principles, which are Paticcasamuppada, Sangasravat, Akalamula, Punnakiriyavattha, and Ariyascca. According to Isaan belief, Naga is a sacred being classified as higher than human beings and can grant wishes, like a god. It was honored as the symbol of rites that bring about the foundation of ethical principles for community unity. Most importantly, those traditional rites have been considered as a strategy to lead Buddhists to the ways of Dhamma practice in Buddhism.